

որ այդ կետից նայել ստիպողական ծաղկահատութեան, Ինչ և իցէ մշտական կանոնաւոր կազմակերպված վիճակագրական դիտողութիւններ, ծաղկահատման ազդեցութեան և ծաղկի համաճարակմունքի ընթացքին վերաբերմամբ, ոչ թէ միայն աւելորդ պէտքէ համարել, այլ ընդհակառակն անշուշտ գործադրելի, Բացի դորանից հարկաւոր է աշխատել փոխել լիմֆան, եթէ կարելի լինի, աւելի հաստատ և իսկական, բայց անվստահ չիլով:

Կրկնածաղկահատութիւնը (ревакцинация) հարկաւոր է շատ վաղ չկատարել, երբեմն նա առանց հետեւանքի է մնում, և վերջը դժուար է որոշել, թէ որին պէտքէ պատուաստած համարել և որին ոչ, կարծես քսաներորդ տարին կրկնածաղկահատութիւնը յարմար է: Համաճարակման մօտենալու ժամանակ պէտքէ աշխատել կրկնածաղկահատել բոլոր զեռահասներին, մօտաւորապէս 10 տարեկանից սկսած: Աւերջապէս հարկաւոր է աւելացնել, որ լաւ կլինէր միմիայն բժիշկները կտրէին ծաղիկը, որոնք կարող են աւելի կատարելութեամբ գործել, բայց ափսոս որ բժիշկները սակաւթիւ լինելով, այժմ դժուար է դորա մասին մտածել: Ուստի պէտքէ առժամանակ այդ գործը յանձնել բացի բժիշկներից, վիրակապներին և դայակներին, որոնց ի հարկէ պէտքէ առաջուց մանրամասնաբար ծանօթացնել ծաղկահատութեան սկզբունքի և նշանակութեան հետ, և վերջապէս նոցա գործունէութիւնը բժիշկները պէտքէ աշխատեն որքան կարելի է վերադիտել:

Գ. Տ. Գ.

ԱԶԴԱՅԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ:

Երգեցողութիւնն ամեն ժամանակ, ամեն տեղ և ամեն ժողովրդի մէջ առանձին նշանակութիւն ունեցած է: Սորա մասին շատ և շատ անգամ գրված է: Երգեցողութիւնը և երաժշտութիւնը մեծ, զօրաւոր և օգտաւէտ արհեստ է և այնքան խորհրդաւոր և վսեմ, որ ընդհանուր կարծիքը Աստուծու մօտ բնակող հոգիներին երգօղ և երաժշտօղ կանուանէ:

Բացի ի բնէ չար մարդիկներից, որոնք երգ և երաժշտութիւն չեն սիրում, երգը ամենքի վերայ մեծ ազդեցութիւն և ոյժ ունի, մինչև անգամ անբան կենդանիներն, գաղաններն ևս ոչ միայն կսիրեն երաժշտութիւն, այլ և նորա սաստիկ տպաւորութեանը կենթարկվին:

Սուրբ գիրքը կվկայէ, որ առաջին հնարած արհեստն երգ և երաժշտութիւնն է: Դաւիթ մարգարէն իւր սաղմոսները երգելով կնուագէր: Երգը կրօնի զօրաւոր գործիք էր միշտ և կհամարվի այժմ ևս, որովհետև մարդի սիրտն առ Աստուած կբարձրացնէ: Հին օրէնքի տաճարի մէջ 4000 երաժիշտներ և երգիչներ կային, որոնք սաղմոսերգութիւնը ժողովրդին կվայե-

լեցնէին: Մի կրօն տեսնված չէ՝ որի մէջ երգ մտած չլինի իբրեւ ամենագրաւօղ մասն: որովհետեւ ներդաշնակ երգը կողերէ և կհոգիացնէ մարդին: Երգը և երաժշտութիւնը մարդիս օրօրօցից կսկսեն նորա թշուառութիւններ ամօքել և մինչև վերջին վայրկեաններ, մինչև զերեզմանի սրտակոտոր տեսարան զիւրացնելու միջոց կլինին: Պատմութեան տեղեակ անձներ գիտեն թէ գեղեցիկ Յունաստանի մէջ երգն ինչ նշանակութիւն և ազդեցութիւն ունէր, որ մասամբ կտեսնվի Ողիսականի մէջ Ողիսևսի և Սիրէն դիցուհիների մէջ պատահած արկածից, նոյնպէս և Տէլէմաքի մէջ: Աւելի զգալի է Իտալիայում պատահած անցքը, որ մի աւաղակ իւր զայրոյթին ենթարկված անձին թոյլ տալով վերջին աղօթք մատուցանել և լսելով նորա Մաղօնայի երգը բոլորովին ակամայ կարձակէ նորան առանց վնասելու: Յայտնի է նոյնպէս սրիորդի մի պատմութիւնը, որ եկած էր անդունդի մէջ գլորվելու: Բայց լսելով հեռուից եկեղեցական երգը, յետ կանգնեց իւր վտանգաւոր մաքից, եւ շատ այսպիսի դէպքեր:

Երգը շատ զօրաւոր գործիք էր միշտ և է բարբը կրթելու և մանաւանդ հայրենիքի սէրը վառ պահելու համար: Եկեղեցին երկինք կներկայանայ երկրիս վերայ իւր կանոնաւոր քաղցրահնչիւն օրհներգութեամբ: Մինչև անգամ անհաւատ, անկրօն անձն տրամադրութիւն կստանայ երկրից վեր համբառնալ սրտով, մտքով և զգացմամբ, պատահելով այնպիսի եկեղեցու մէջ, որտեղ բնական ձայնը շքեղացրած է ներդաշնակ նուագածութեամբ: Անհաւատն անգամ տրամադրութիւն կստանայ այդպիսի միջոցում մտածելու թէ որքան գարշելի արարած է ինքն ոչ միայն Աստուծու և մարդիկների, այլև նոյն ինքն իւր առաջ, երբ կզգայ թէ երկնքի հետ կապօղ վսեմ զգացմունքը մեռած են նորա մէջ:

Եթէ մարդիս միտքը երկնքի հետ կապօղն առաւելապէս մաքուր բանն — քարոզն է, հապա զգացմունքը վառօղն ներդաշնակ քաղցր երգեցողութիւնն է, եկեղեցու մէջ երկու բան կայ մարդի միտքը և սիրտը վառելու և Աստուածապաշտութիւնը վայելեցնելու: քարոզը և երգեցողութիւնը, Աւաղ որ առաջինն չէ յաջողում դեռ ևս, որքան և կփափագէ Անհաւատ Կաթողիկոսն, պատուիրելով ամենայն տեղ քարոզներ ասելու: գուցէ սակաւ գտնվեցան միտք և սիրտ գրաւօղ քարոզիչներ: Քաջայոյս ենք, որ Անհ. Հայրապետի հիմնարկած Ճեմարանը, իմաստուն ուղղութեամբ և նպատակայարմար կարգով, այս մեծ գործն ևս պիտի կարողանայ կատարել ազգի համար իւր աշակերտներով, Տեառն յաջողութեամբ:

Հայերը կրօնական ազգ կհամարվին և եկեղեցու մէջ ունեցել են իւրեանց կենդանութիւն, և Հայաստանի պատմութիւնը, մանաւանդ քաղաքական կեանքի անկումից յետոյ, կարելի է ասել, մեծ մասամբ Հայաստանի եկեղեցու և Հայրապետութեան պատմութիւնն է: Եկեղեցին, բացի կրօնի և Աստուածապաշտութեան սրբավայր լինելուց, հայրենիք եղած է մանաւանդ այնուհետև Հայերի համար, Հայրենիք սիրել, հայրենիքի փառքին ծառայել, հայրենիք բարեղարգել և բարեկարգել, որով ամենքի

Համար առաւել ցանկալի, վայելչական, և թանկագին կացուցանել այդ հոգեւոր հայրենիքը, իւրաքանչիւր Հայի նուիրական պարտք է, Ուրեմն որքան առաւել երախտագիտութեան արժանի է եկեղեցու գլուխը, որ իւր կեանքը կնուիրէ այս վսեմ նպատակին, Մեր ազգի համար բարեբաղդութիւն է այս հեռատես, նուրբ և իմաստուն ըմբռնումն ունենալն ոչ թէ լոկ խօսքով, այլ գործնականապէս մարմնացնելով թէ հայկական ազգը իւր բարոյական և ազգային կեանքը եկեղեցու մէջ գտած է և կգտնէ մանաւանդ այժմ, Ուրեմն եկեղեցին բարեկարգել կնշանակէ Հայութեան կենդանութեանը նպաստել, Վեհափառ Վաթիկանը քաջ հասկանալով այս վերոյիշված երկու էական պիտոյքն ևս ցանկացած է հոգալ, կեանքի բանը քարոզել և առ ամենայն բարի և աղնիւ գործ ոգեւորող կանոնաւոր երգեցողութիւնն ընդհանրացնել Հայաստանի եկեղեցու մէջ, որով կրօնը իւր նախնական կենդանացուցիչ վսեմ նշանակութիւն պիտի ստանայ:

Ուրեմն չենք կարօղ արդարեւ չցաւել, երբ կտեսնենք, որ թէ Վեհափառ Հայրապետի այս փրկարար նպատակը և թէ նոյն նպատակին հասնելու համար հնարագործված ընտիր միջոցներն արժանավայել գնահատութեամբ և երախտագիտութեամբ չեն յիշվում ոմանց կողմից, Համեմատելով անցեալ անկատար, տեղին համեմատ, հազար տեսակ անկանոնութիւններով լի և անհարազատութիւններով զարդարված երգեցողութիւնը ներկայ կանոնաւոր, ներդաշնակ, ընդ միշտ օրէնքի տակ դրված, հարազատ, ամենքի համար և ամեն տեղ մի օրինակ երգեցողութիւնը, մտածող և ճշմարտասէր Հայն պիտի մտիթարվի անշուշտ այս մշտական անկողոպտելի և թանկագին ժառանգութեամբ եկեղեցու և ազգի համար իւր անմոռանալի Հայրապետից թողած, որ միևնոյն ժամանակ նորա մահկանացութիւնը անմահացնող գործերից մին պիտի լինի:

Ուստի առաւել ևս ցաւալի են «Մեղու Հայաստանի» լրագրի (№ 26) անձիշդ ակնարկութիւնները Վեհ. Հայրապետի ցանկութեամբ և աշխատութեամբ հրատարակված ձայնագրութեան մասին: Լրագիրը ոմանց գանգատներին համակրելով կգրէ թէ Շարւին եւ իւր զօրքերը եւ իւր զօրքերը ժողովրդի ականջը և երբեմն ժողովրդից աւելի զարգացած ծառակ ունեցողներն անգամ կարող են շատ անկանոն երգին կամ եղանակին սովորած լինել, բայց սա մի^օ թէ հիմն է, որ երգն իւր նախնական եղանակով ձայնագրել ձեռնարկողն ժողովրդի ականջին ընտելացածն անշուշտ ընտիր համարէ: Այս խօսքն ակամայ յիշեցրեց մի եղկութիւն, որ կպատմի մայրաքաղաքի մէջ թէ բարձրաստիճան պաշտօնեայ մի Պարսկաստանից եկած լինելով Վայսերն Հաշի յարգանք արտայայտելու, հրաւիրված էր առանձնապէս նորա համար ապսպարված Վիլհելմ Տէլ երգախաղին (օպերային) ներկայացմանը: Ներկայացումը սակաւ ինչ ուշանալով, ղեկավար մտել էր թատրոն, երբ բազմաթիւ նուագաժողները լարելիս եղել են իւրաքանչիւրն իւր նուագարանը, որից լսելի կլինին սովորաբար մի շատ խառն և բազմահնչիւն ձայներ, որ և կյիշէ երևի ամեն թատրոն

յաճախողը, Թատրոնի վերջը զմայլած դեսպանից կհարցնեն թե երգախաղի ո՞ր կտորն առաւել հաւանած է: Նա կպատասխանէ թէ մի կտորն այնքան հաւանած է, որ իւր կեանքում երբէք պատահած չէ նմանօրինակ բան լսել, և թէ կիսափաղէ նորէն լսել նոյն կտորը: Առաւել ճիշդ իմանալու համար դեսպանի ցանկացած հատուածը, կրկին կներկայացնեն Վիլհելմ Տէլ: Այս անգամ վարագոյրը ճիշդ նշանակված բոպէին կբարձրանայ, դեսպանի մտնելուն պէս, որովհետեւ առաջին անգամ ուշացնելուն համար Թատրոնի կառավարիչն յանդիմանված էր: Երգախաղի միջոցին ամեն ընտիր հատուած երգելուց յետոյ, կհարցնեն դեսպանից, այն չէ արդեօք նորա հաւանածն, որին նա բացասական պատասխան կտայ ամեն անգամ, և այսպէս մինչև վերջը: Երկար հարց ու փորձից յետոյ հազիւ իմացվեցաւ, որ քրանչելահիւս Վիլհելմ Տէլի փոխանակ դեսպանին հաւանելի եղած է նուազարաններ լարելու միջոցը: Ահա անմշակ ճաշակ ունեցողների ականջը: Արդար և իրաւ կլինէր մի թէ այսպիսի ճաշակին յարմարվել: Մեր ժողովրդի ականջը սովորած է ոչ թէ կենդանացնող, այլ խլացնող դափ ու զուռնային: Ուրեմն հաւատանք մի թէ, որ ոմանք պիտի պնդեն թէ եվրօպական երաժշտութիւնը անպիտան է, աւելորդ է, որովհետեւ ժողովրդի ականջը սովոր չէ:

Յետոյ լրագիրը կյարակցէ թէ «*Երանգութեւն էլանդները շարունակելն են, որոնք հաճախելն են եղել Կոթին Օթոմանն այն է Տաճկաստանի էլանդները, մինչդեռ Լիւթիմանն և Կոթի Կեդէրն էլանդներն վերայ ունի Կոթի-Կոթն չեն*»: Այժմ այս խօսքերի զրօղը յօժարէր հանգամանօրէն տեղեկանալ գործին, այսչափ սխալվելու չէր ինքն և չէր սխալեցնի ընթերցողներին, այլ կիմանար, որ ձայնադրած եղանակները նորին Օժուլթեան հաճոյականներ չեն և ոչ Տաճկաստանի միայն, այլ բուն Հին հայկական եղանակներ են, որոնք պահպանված են աւելի բազմամարդ հայաբնակ տեղերում: Արդարեւ Էջմիածնում պիտի պահպանված լինէր Հին երգեցողութիւնը: Այո, Էջմիածինն իմաստութեան մայր եղած է երբեմն, Էջմիածնի միաբանութեան մէջ գտնված են գիտուններ, աստուածաբաններ, տրամաբաններ, քաջ երգիչներ, բայց այլևայլ ժամանակների ազգիս բազմադէտ հանգամանքներն ոչնչացրել էին դպրոց և գիտութիւն և Էջմիածինը թափուր մնալով, հարկաւ երգեցողութիւնն ևս, որ օղի մէջ կցնդէր, կարօղ էր աղաւազվել և խանգարվել, ընդունելով իւր մէջ պարսկական անկապ և անհարադատ եղանակներ, քանի որ ոչ միշտ պէտք եղած պաշտպան և հովանաւոր կունենար: Եւ եթէ Էջմիածնում չէին մնացած, Ռուսիայի ուրիշ ռոտեղ կարօղ էին պահպանվել Հին եղանակները: Իսկ Կ. Պօլսում պահպանված եղանակը բուն Էջմիածնի եղանակն է, որ տարած էին այնտեղ ԺԴ և ԺԵ դարերից յաճախօղ Էջմիածնի միաբանները, — որն առաջնորդութեան պաշտօնով, որը պատրիարքական աթոռն ամբառնալով և որը նուիրակութեամբ գնալով, որոնց գլխաւոր պաշտօնն էր նախանձայոյզ լինել եկեղեցական բարեղարկութեան և մեր նախնական աւանդների անթերի պահպանութեան, որոնց մինն ևս

աղգային կրօնական զգացմունքը վառ և կենդանի պահող երգեցողութիւնն է: Աթոռակոտներն ևս ոմանք երթեկեկութիւն կանէին Բիւզանդիոն և նոցա սովորութիւն էր փոյթեռանդ աշխատութիւն նաև մեր երգեցողութեան եղանակների անկորուստ և անխառն պահպանութեան մասին: Յիշելու է նմանապէս Աիմէօն կաթողիկոսի Թէոդորոս սարկաւազն, որից կրկին փափագով սովորած էին Հայրենի թանկագին եղանակը Ա. Պօլսի Հայրենաստենէ Հայերը:

Եթէ նայենք ոչ միայն Ա. Պօլսի, Հապա և Երուսաղէմ, Սիւս, Զմիւռնիա, Բրուսսա, Նիկոմիդիա և այլն, որոնք մեծ աթոռներ են, և Էջմիածնից հեռու լինելով այնքան աւելի փափագով և հաւատարմութեամբ կպահպանեն Հայրենի եկեղեցու աւանդութիւնները, մինչև անգամ և Վենետիկը, կտեսնենք գրեթէ նոյն եղանակները, որ այժմ ձայնագրված են, ոչ շատ տարբերութեամբ: Եթէ դժբաղդաբար անպատեհ հանգամանքների բերմամբ, չորացել է այն մեր ծառը, որ պատուաստված է մի ուրիշ տեղ, մի՞թէ անշուշտ մեր չորացածն է նախամեծարելի փոխանակ պատուաստված տեղից փոխ առնելու, մանաւանդ յայտնի է առհասարակ, և ճշմարտութիւնը կպահանջէ որ խոստովանենք, որ եկեղեցու բարեկարգութիւնը և բարեկարգութիւնը առաւել պահպանված է Թիւրքիայում, երբ Ա. Պօլսում Աւագ եկեղեցու, Սամաթիայի, Պալատի, Ալաթիայի եկեղեցիներում բաղմամբի դպիրներ խմբեր կազմած առաջաւոր հոգեւէր անձների դպրապետութեամբ փառք համարած են ձայնագրութիւն սովորել և դասից երգել, անպայլակ պահելով շարականների եղանակները:

Յետոյ լրագիրը կասէ. « Հարկաւոր էր լաւ երգիչներ հրահել, ա՛յն Կիւմիսի և Եւրոպայի յայտնի յայտնի էին, որ լաւ երգիչներ էր: Երբ որ մին կկամենայ առանց ստոյգ տեղեկութիւն ստանալու որեւիցէ գործ քննել, այսպիսի սխալ դատողութեան կհասնի անշուշտ: Լրագիրը կամեցել է ասել ոչ թէ լաւ երգիչներ, այլ թէ երգեցողութիւն իմացողներ հաւաքելու էր:

Պարզ կերեւի որ լրագրին անյայտ է Վեհ. Աթոռակոտի տնօրէնութիւնը, որ երբ ձայնագրութիւն կպատրաստվէր քանիցս ժողովներ եղած են և հարցվեցան որոնք յայտնի էին հին եպիսկոպոսներից և վարդապետներից և ինչ որ կանոնաւոր և հարազատ ճանաչվեցաւ, ընդունվեցաւ: Այսպէս օրինակ Յարութեան Աւետարանից յետոյ ասելի Գրք. Ներսիսեանի, Տէր, Ներսիսեան և այլն Էջմիածնում երգվածներ են ձայնագրված: Յիշեցնեմք յետոյ տօն օրերին երգելի Ուրբաթեան երգը Վենետիկից առնված է Սրբ. Գարրիէլ Արքեպիսկոպոս Ալմազեանի (որ հին եղանակների քաջ շարականագէտ է) երգածով ձայնագրելով: Իւս. Ռուսիայի Հայերի մէջ կգտնվի արդեօք մի ուրիշն, բացի նոր ձայնագրագէտներից, որ իմանար Ուրբաթեան երգել: Նոյնպէս Գարրիէլ Արքեպիսկոպոսի երգածով ձայնագրված է ս. Հաղորդութեան ժամին երգելի Ով աւագ հայ կենաց և այլն, Ազգի Հայրապետի և Էջմիածնի Աթոռակէ եկեղեցու տոներին հանդիսաւոր կերպով սեղանի առաջ երգելի Եւսեբիոսեան քարոզը:

Արք. Գեորգ Արքեպիսկոպոս Աւհայեանի երգածով է ձայնագրված, և այլն և այլն:

Հմուտ երգիչ մի հին եպիսկոպոս կոտստովանէր թէ նա չգիտէ միւռօն օրհնութեան կամ եպիսկոպոս ձեռնադրելու քարոզների եղանակներ և ուրիշ քանի մի ծանր երգեր և ստեղիներ, ուրիշներն ևս մոռացել են: Արդ ինչ որ էջմիածնում, որ շնորհի աղբիւր պիտի լինէր, մոռացված էր, որտեղ, Թիֆլիսում մի՞թէ պիտի պահպանվէր հին եղանակը, որտեղ հայերէն խօսելն անգամ շատ վաղուց չէ որ սկսած են, և Թիֆլիսի մօտ քանի տեղ դեռ ևս ցայսօր վրացներէն կքարոզեն եկեղեցում: Միւս կողմից շատ տեղերում, մեծ մասամբ, ութ ձայնի փոխանակ երեք կամ չորս ձայնով կերգէին խառնիխուռն և քմայարգար եղանակներով, և ոչ միայն գաւառներում և նահանգներում զանազան կերպով, այլ գրեթէ իւրաքանչիւր քաղաք և գիւղը, մեր աշխարհաբար բարբառների նման, իւր եղանակներ ունէր, բոլորովին մոռացած լինելով նախնականը: Մինչդեռ Կ. Պոլիս կամ Երուսաղէմ, որ մեծ աթոռներ են, նախանձախնդիր լինելով հայրենի եկեղեցու կարգերին, յաջորդաբար պահպանած են նոյն հին եղանակներն: Ուրեմն ոչ մի տեղ չգտնված երգերը միակ գտնված ընտրելագոյն և հարազատագոյն աղբիւրից վերցնելը և ձայնագրելը կարող է մի՞թէ երբեիցէ կամայականութիւն համարվել:

Արդէն անցնալ տարի մի մի օրինակ ուղարկվեցան Փարիզ շարական, Ժամագիրք, պատարագի երգեր բազմահոջակ հայագէտ և հնագէտ պ. Գիւլօրիէին նորա խնդրով: Պ. Գիւլօրիէն կժանուցանէ թէ նա կպարապի հայկական հին ձայնանիշների հետազոտութեամբ և կկարծէ թէ ներկայ ձայնագրութիւնը հնագոյն համարելու է:

Մենք կցանկանք ճշմարտութիւն միայն բացարձակ ասել առանց բնաւ կամք ունենալու վիրաւորել զք մին ձայնագրութեան մասին ասածովս: Գուցէ նեղացողներ գտնվին հին հոգևորականներից և աշխարհականներից և զանազան տեղերում գտնվող ուսուցիչներից, որոնց իմացածն այժմ անպէտք դարձած է, ուստի գուցէ և զրկված են եկամուտից: Սակայն մենք ճշմարտութիւնն ամեն անձնական հաշուից վեր պիտի դասենք. Amicus Plato, sed magis amica veritas (Պղատօնը բարեկամս է, բայց աւելի մօտ բարեկամս է ճշմարտութիւնը):

Այս բոլորն ասելուց յետոյ, այս ևս կյայտեննք ահա, որ եթէ արդարեւ Թիֆլիսում կայ ութ ձայն ամբողջ գիտեցողն և բոլոր հարցեր, ստեղիներ, շարականներ իմացողը, դա մի գիւտ պիտի լինի և Աւհայեան Վաթողիկոսը, իրրեւ նախանձախնդիր և հետաքրքիր անձն, պատրաստ է ծանապարհածախսն ևս վճարել էջմիածին գալու, որ նորէն ձայնագրվի, և ուրախութեամբ կըրկին հրատարակելու է: միայն թէ թող գտնվի իմացողը և գայ, Աւհայեան Վաթողիկոսը կփափագէր եկեղեցական երգեցողութեան ազգային պատուական աւանդը տարածել մեր ազգի մէջ հաստատուն կարգաւորութեամբ, որ նախնական և հարազատագոյն երգեցողութիւնը վերականգնանայ, ամեն տեղ

հնչիլի և ազատ մնայ գոնէ այսուհետեւ դէպի առաւել խանգարումն գնալու կամ դէպի զանազան անհարազատ և օտարոտի նորաձեւութիւններ խոտորվելու վտանգից, շենք կարող պնդել թէ Սահակի և Մեսրոպի կարգած նախնական եղանակն անյեղափոխ մնացած լինի և զուտ եկած հասած մինչև մեր օրերը և թէ մեր եկեղեցական երգերի մէջ խառնված չլինին երբէք Մարաց և Ասորիների մրմունջները, Պարսիկների բարձրագոյն ձայները, Թիւրքերի և Յոյների եղանակները, բայց անտարակուսելի է, որ արմատը վաղեմի եղանակ և ութն ձայների որոշումն մեր շնորհալի ներսէս Հայրապետի օրից մնացած պիտի լինի և ահա մեծ, գնահատելի արժանաւորութիւնը այդ արմատը ճանաչելու և արդիւնաւորելով արձանագրելու մէջ էր, Ուստի սորանով ինքն ըստ ինքեան կհամարվի ոչ բոլորովին հիմնաւոր լրագրի այն խօսքը թէ «Յոյ» «—նէն», որ ժամանակը «—դէ» «—» «—ալ», որով կվերջացնէ նա իւր նկատողութիւնը, ժամանակը ոչինչ չպիտի կարողանայ ուղղել, Քանի որ այժմ չկայ ուրիշ իմացօղը, տասն—քսան տարուց յետոյ նոր պիտի չծնվի, ժամանակն ահա այս է անտարակոյս, որ Վեհափառ Վաթողիկոսը շահեցաւ և ամենածախ ժամանակի կորուստից ազատեց հայկական հին երգերը և շարականները, գոնէ որոնք մնացել էին ցայժմ, դիւրացնելով միանգամայն երգեցօղութիւն սովորել ցանկացողների մեծամեծ դժուարութիւններն ևս, Անկասկածելի է, որ ժամանակին ապագայ հայրենասէր սերունդները, մեզանից աւելի անաչառապէս գործին նայօղները, անկեղծ և անջինջ երախտագիտութիւն ունին մատուցանել անմոռանալի ազգասէր Հայրապետին եկեղեցուն և ազգին թողած իւր անգին ժառանգութեան համար, որ միւսնոյն ժամանակ դարեր յաւիտեան պիտի վկայէ թէ մեր Վեհափառ Վաթողիկոսը հեռատես և իմաստուն հայրենասիրութեամբ, նախանձախնդիր լինելով հայրենի փառքին և պատուին, փափագած է միշտ հայկական ազգի բարոյական վերակենդանութիւն և ամենայն հնարաւոր միջոցներով աշխատած է նոյն սուրբ գործի համար:

Խմբագրութիւնս շնորհակալութեամբ ստացաւ մեր արդիւնաւոր գիտնական պրօֆէսսօր մեծ. պ. Պատկանեանից նոր հրատարակած գրքոյկը ռուսերէն О мнимомъ походѣ Таглатъ - Паласара къ берегамъ Инда (Տագլատ - Պալասարի կարծիքական արշաւան դէպի Ինդոսի ափերը): Պ. Պատկանեանը չէ քննում Տագլատ - Պալասարի ամբողջ թագաւորութիւնը, այլ նորա մի արշաւանը միայն, Ոմանց ասորագէտների կարծիքով Տագլատ - Պալասարը, որ կթագաւորէր Ասորիստանում 745—727 թ. Ք. Ծ. առաջ, նուաճել է բոլոր Պարսկաստան և Աֆգանիստան մինչև Ինդոս գետը: Իսկ պ. Պատկանեանը գիտնական հետազօտութեամբ կապացուցանէ, որ Տագլատ — Պալասարը Մեղիայից դուրս դէպի արևելք գնացած չէ:

Խմբագրութիւնս շնորհակալութեամբ ստացաւ պ. Էմին Տէր Գրիգորեանի հեղինակած Էլ շարէս ինչ « անունով կատակերգութիւնը:

Բաթումից կհաղորդէ «Արարատին» պատուական թղթակիցը, թէ Բաթումի մէջ հայկական եկեղեցի չկար. մի փոքրիկ սենեակում Արրահամ անունով մի վարդապետ կպատարագէր: Անակնկալ եկաւ այստեղ Փօթուքահանայ Տ. Աոստանդին Տէր Ստեփանեան, որ իւր քաղցր և հրապուրիչ ձայնով և ժամասացութեամբ գրաւեց ժողովուրդը և ձեռնամուխ եղաւ եկեղեցի կառուցանել: Զորս ամսում կանգնեցրեց եկեղեցի և մի փոքր ուսումնարան ևս երկու սենեակից բաղկացած, եկեղեցուն կից: Դրամը ժողովեց ամեն գնացող եկողից և տեղիս բնակիչներից: Անցեալ մեծ պահքին եկեղեցական բարեկարգութեամբ և ժամասացութեամբ մխիթարեց բնակիչներին և օտարականներին: Բաթումի կաթօլիկ Հայերն ոչ միայն քանակութեամբ աւելի են քան առաքելական (լուսաւորչական) Հայերն, այլև աւելի հարուստ են: Արդիինի եպիսկոպոսն եկաւ Բաթում Հայերին որսալու: Արդրումի առաջնորդն ևս եկաւ, բայց շուտ Տրապիզոնով դարձաւ Արզրում: Տ. Աոստանդինը գնաց Թիֆլիս, մօտ 600 մանէթի զարդեր բերեց և զարդարեց եկեղեցին: Ինչ տպաւորութիւն՝ արեց տեղիս Հայերի վերայ զանգակի ձայնը, որ իւրեանց կեանքում չէին լսած կաթուղիկէի վերայ: Մի հարուստ և լաւ ժամասաց Հայ Ստեփան անունով Տրապիզոնից եկաւ Բաթում զանգակի ձայն լսելու: Ինքն ևս դպրութիւն արեց և եօթն օրից յետոյ վերադարձաւ: Տեղիս կաթօլիկներն ուժեղ են և անդադար կաշխատեն Հայերին որսալու:

Թէջըլու գիւղից (Իգդիրի գաւառից) պատուական թղթակիցը կգրէ «Արարատին» թէ մայիսի 2ին ժողով եղած է այնտեղ դպրոց հիմնելու: Տեղին ծերունի և եռանդոտ Տէր Դանիէլ քահանան իւր հին տունը ընծայած է եկեղեցուն մշտնջենաւորապէս դպրոց շինելու: Միւս օրը ժողովուրդը հաւաքած, Տէր Դանիէլը ինքն սկսած է բահը ձեռին դպրոցի հիմը բանալ և նորան հետեւած է ժողովուրդը: Թղթակիցը կգովէ յիշված քահանայի հաղուագիւտ ազգասիրութիւնը և սիրտը առ իւր ժողովուրդը: Այն տեղից գնալով Ավջիլար գիւղը, թղթակիցը տեսել է, որ ժողովուրդը դպրոց շինելու բոլոր պարագաներ պատրաստած կաշխատէին: Այն տեղից գնալով Ալէքլու, կտեսնէ որ այնտեղ ժողովուրդը արդէն աւարտելու վերայ է դպրոցի շինութիւնը և ուսուցիչ հրաւիրելու կխորհրդածեն: Ալէքլուի մէջ ընտրած են արդէն երեք հոգաբարձուներ, որոնց հաստատութեան խնդրագիրը պիտի մատուցանվի Աեհափառ Հայրապետին: Այս մխիթարական երեւոյթով քաջալերված ոչ ոք պիտի չինայէ իւր ձեռից եկած ամենայն նպաստաւորութիւն ուսումնասէր ժողովրդի յառաջադիմութեան համար: Գործելու ժամանակը հասել է, որ հայալն ժողովուրդը իւր դարեւոր թմրութեան և տգիտութեան քնից զարթնէ:

Սոյն փրկարար նպատակով, Աեհափառ Վաթոդիկոսը, որ Գէորգեան Ճեմարանով կենդանացրեց Արարատեան դաշտը, ցանկալով որ ժողովրդի սէրը ղեպի դպրոց միշտ վառ պահվի, նշանակած էր Երեւանի նահանգի

Թեմական վերատեսուչ արժ. Սարապետ Վ. Այվազեանին, որ բարեխիղճ և աշխատասեր անձն է. Սակայն արժ. Հայրը Երեւանում ուսուցչական պաշտօնով զբաղած լինելով, արքունի պրօգրիմնազիօնում, չէր հասնում դպրոցներին. Վեհափառ Աթոռիկոսը կմտածէր գտնել մի անձն, որ բոլորովին միմիայն այս բազմազբաղ և կարեւոր գործով պարապի, ուստի բարեհաճեց կարգել պ. Պերճ Պռօշեանին, յատուկ ռոճիկով, Թեմական վերատեսուչի օգնական և գործակից: Այժուսանք որ պ. Պռօշեանը, որ աշխատասեր, բանիմաց, ջերմեռանդ և մանաւանդ Երեւանի նահանգը քաջ ճանաչող անձն է (ինքն բնիկ Աշտարակցի լինելով), իրապօրծելու է Վեհ. Հայրապետի ցանկութիւններն Երեւան քաղաքի և Թեմի բոլոր դպրոցների վերաբերմամբ և մխիթարելու է ուսումնատենչ ժողովուրդը նորա փափազներին բաւարարութիւն տալով. Վեհ. Աթոռիկոսը բարեհաճեց շնորհել պ. Պռօշեանին կոնդակ ապրիլի 28, 1879, № 179:

Սրբազան Մակար Արքեպիսկոպոսն ուղեորեցաւ Ս. Էջմիածնից դէպի Ռուսիա ապրիլի 28ին Բեսսարաբիայի և Նոր — Նախիջևանի առաջնորդութեան պաշտօնով. Սրբազան Հօրն ամենայն յաջողութիւն ազգին և եկեղեցուն ծառայելու, առաքելական հոգով և ջերմեռանդութեամբ, իւր նոր վսեմ պաշտօնի մէջ Բեսսարաբիայում, որ բազմակարօտ թեմ է:

Վեհափառ Աթոռիկոսը շնորհեց կոնդակ (մայիսի 4, № 195) Փարբի գիւղի սուրբ Թարգմանիչ Ղազար Փարբեցու անունով բացված նորահաստատ ծխական դպրոցի Հոգաբարձուների — Խաչատուր Տէր Մկրտչեանի, Մեսրոբ Ետկարեանի, Մահտեսի Յակոբ Ղազարեանի և Ներսէս քահանայ Հայկապոնու անունով:

Օրէսսայից պ. Գրիգոր Զալինեան կհաղորդէ «Արարատին» թէ Նիկօլայիվաբնակ Աստրախանցի մայիօր Թոմաս Նացվալեանը սկսած է կատարել իւր խոստումն Օրէսսայի հայկական եկեղեցին մեծացնելու մասին. Յատակագիծը և հաշիւը նշանակելով մեծ. պարօն Նացվալեանը կտակել է «ինքն ծերացած և տկար գոլով», 7000 մանէթ եկեղեցու շինութեան համար: Յատակագիծը ուղարկված է հաստատելու և պ. Նացվալեանը կցանկայ իւր կենդանութեամբ սկսել այս աստուածահաճոյ գործը: Պ. Զալինեանը կյայտնէ Օրէսսայի Հայերի ուրախութիւն և խորին շնորհակալութիւն պ. Նացվալեանին և արժ. Գրիգոր քահանայ Խորասանճեանին, որ անձամբ գնացել է Նիկօլայիվ և փութացրել է այս գործը: Մենք կմասնակցենք Օրէսսայի հասարակութեան շնորհակալութեանն առ պ. Նացվալեան, յայտնելով հրապարակաւ նորա կրօնական, ազգասիրական և ջերմեռանդ զգացմունքը:

Տխուր տեղեկութիւն պիտի մուծանենք մեր տարեգրութեան մէջ. ապ-

րիլի 26ին վերջացրեց իւր երկրաւոր կեանքի փշալի ասպարէզը հայկական նոր գրականութեան քաջ ախոյեան Ստեփանոս Նազարեանը, «Հիւսիսափայլ» օրագրի բազմարդիւն և անխոնջ աշխատասէր հրատարակողը, «Արարատի» Մօսկվայի թղթակիցը իւր իմաստալի նամակը այս մահի մասին, որով հայկական հասարակութիւնը մի քաջ, իմաստուն և անխոնջ աշխատող հայասերից զրկվեցաւ, այսպէս կ'վերջացնէ. «Նազարեանը համարձակ կարող էր ասել, զբարեւոյց պատերազմն պատերազմեցայ, զընթացսն կատարեցի, այսուհետեւ կայ մնայ ինձ յաղթութեան պսակն, Իբրեւ քանքարաշահ ծառայ նա պիտի լսէ Տէրի խօսքը. «Ազնիւ և հաւատարիմ ծառայ, մօտ յուրախութիւն Տեառն քո»:

Մարտի 31ին մեռաւ Մօսկվայի միտրօպօլիտը, Ապրիլի 8ին նշանակվեցաւ նոր միտրօպօլիտ Մակարիոս Արքեպիսկոպոսն, որ հռչակված գիտնական և բարեսէր անձն է, նորա բազմաթիւ հեղինակութիւններից ոմանք թարգմանված են ֆրանսերէն և գերմաներէն, Բոլոր հոգով նուիրված լինելով գիտութեանն և գրականութեանը Մակարիոս Արքեպիսկոպոսն բոլոր իւր ցանկութիւնները կեդրօնացրեց գիտութեան և լուսաւորութեան զարգացման մէջ Ռուսիայում, և Ռուսիայի հոգեւոր լուսաւորութեան պատմութիւնը յաւիտեան գրելու է նորա անունը իւր շնորհակալու էջերում, նա Ռուսիայի հոգեւոր լուսաւորութեան անօրինակ հովանաւոր հանդիսացաւ, նորա ուղղութիւնը հասկանալու համար բաւական է յիշել, թէ միմիայն իւր հեղինակութիւններ վաճառելով ժողոված գումարները ինչպէս կ'գործ դնէ, 1867 թուին նա նուիրեց 120,000 մանէթ, իւր մահից յետոյ իւր անունով պարգևներ նշանակելու լաւագոյն շարադրութիւնների համար ուսներէն, մի տարի աստուածաբանական և միւս տարի աշխարհական գիտութիւններից, Սինօդի և գիտութիւնների ձեւարանի որոշմամբ, 1869 թուին նա ընծայեց Կիեւի հոգեւոր ձեւարանին 25,000 մանէթ, որ սորա տոկոսին ամեն տարի վճարեն լաւագոյն կրօնական շարադրութիւնների համար, նոյն տարին նա սահմանեց իւրաքանչիւր տարեկան պարգև 1000 մանէթ լաւագոյն ուսումնական ձեռնարկների համար դպրոցական առարկաներից, Այլև նա սահմանած է տարեկան երկու պարգև, 2000 մանէթի իւրաքանչիւրն, մին յօգուտ Պէտերբուրգի հոգեւոր ձեւարանի չուներ որսանողների, միւսը յօգուտ Լիտուանի հոգեւոր դպրոցի չուներ աշակերտների:

Մայիսի 15ին սկսվեցան ձեւարանի քննութիւններ, Առաջին քննութիւնը կրօնից էր, որ բոլոր աշակերտներն յաջող պատասխանեցին, Առհասարակ մինչև այժմ եղած քննութիւնը շատ յաջող էր և յուսալի է, որ նոյնպէս յաջողութեամբ պիտի վերջանայ, որովհետև ուսուցիչներն հոգով և ճշմարտութեամբ պարապած են տարվան ընթացքում, Մենք շատ ուրախ ենք, որ այս տարի քննութիւններին ներկայ կ'գտնվին, բացի Ս. Աթոռիս միաբաններից, Թիւրքիայից եկած եպիսկոպոսացու գերապատիւ հայրեր

Մելքիսեդեկ Վարդապետ Մուրադեան, Եզնիկ Վարդապետ Ապահունի, Պետրոս վարդապետ, Գրիգորիս Վարդապետ և այլն, Ահանատես լինելով Գէորգեան Ճեմարանի արդիւնաւորութեանն և քաջ հասկանալով նորա կարեւորութիւնը հայկական ազգի համար, քարոզ լինելու են, ուր որ պատահին պատուական Հայրերն, և կ'յուսանք, որ աշխատելու են, իւրաքանչիւրն իւրովսանն, նպաստել ամենայն կերպով նոյն Ճեմարանի օգտակար կարեւորութեան գաղափար ընդհանրացնելուն:

Սա է ներկայ 1879 թուի Գէորգեան Ճեմարանի հարցաքննութիւնների ցուցակ:

Դասերը դադարեցին մայիսի 12ին շաբաթ օրը:

Ամիս	օր	Առարկաներ	Դասարաններ					Ընթերականեր (Աստիստէնտներ)
Մայիսի 15	Երեքշաբաթի	ԿՐՕՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ Ուսուցիչներ են. Անդրէաս Արքեպիսկոպոս և Գրիգոր Եպիսկոպոս Աղափիրեան	Պ. Բ.	Գ. Բ.	Պ. Բ.	Պ. Բ.	Պ. Բ.	Անդրէաս Արքեպիսկոպոս. Խորէն Վ. Ստեփանէ
16	2րեքշաբաթի	ՆՈՅՆ	Ա. Բ. Գ.	Պ. Բ.	Պ. Բ.	Պ. Բ.	Պ. Բ.	
18	Ուրբաթ	ՄԱՏԵՄԱՏԻԿԱՅ Ուսուցիչներ են Մարտիրոս Սիմէօնեան և Ս. Աբամէլիքեան	Պ. Բ.	Գ. Բ.	Պ. Բ.	Պ. Բ.	Պ. Բ.	Գ. Տէր Գրիգորեան Ս. Աբամէլիքեան
19	Շաբաթ	ՆՈՅՆ	Ա. Բ. Գ.	Պ. Բ.	Պ. Բ.	Պ. Բ.	Պ. Բ.	
22	Երեքշաբաթի	ԸՆԴՀԱՆ. ՊԱՏՄՈՒԹ. Ուսց. Խորէն Վ. Ստեփանէ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱՇԽԱՐՀ. Ուսց. Սարգիս Սարգսեան	Պ. Բ.	Գ. Բ.	Պ. Բ.	Պ. Բ.	Պ. Բ.	Ս. Սարգսեան Վ. Աբովեան
23	2րեքշաբաթի	ԸՆԴՀ. ԱՇԽԱՐՀԱԳ.Ր. Ուսց. Սարգիս Սարգսեան	Պ. Բ.	Գ. Բ.	Պ. Բ.	Պ. Բ.	Պ. Բ.	Վ. Աբովեան Կ. Կոստանեան
25	Ուրբաթ	ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԼԵՋՈՒ Ուսց. Վ. Աբովեան	Պ. Բ.	Գ. Բ.	Պ. Բ.	Պ. Բ.	Պ. Բ.	Խորէն Վ. Ստեփանէ Ս. Սարգսեան
26	Շաբաթ	ՆՈՅՆ	Ա. Բ. Գ.	Պ. Բ.	Պ. Բ.	Պ. Բ.	Պ. Բ.	
29	Երեքշաբաթի	ԵԿԵԼԵՑԱԿԱՆ ՊԱՏՄ. Ուսց. Կ. Կոստանեան	Պ. Բ.	Գ. Բ.	Պ. Բ.	Պ. Բ.	Պ. Բ.	Գրիգոր Ե. Աղափիրեան Մ. Սիմէօնեան
30	2րեքշաբաթի	ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՏՄ. Ուսց. Կ. Կոստանեան	Պ. Բ.	Գ. Բ.	Պ. Բ.	Պ. Բ.	Պ. Բ.	Խորէն Վ. Ստեփանէ Մ. Սիմէօնեան
Յունիսի 1	Ուրբաթ	ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԵՋՈՒ Ուսց. Կ. Կոստանեան	Պ. Բ.	Գ. Բ.	Պ. Բ.	Պ. Բ.	Պ. Բ.	Գրիգոր Ե. Աղափիրեան Մ. Սիմէօնեան
2	Շաբաթ	ՆՈՅՆ	Ա. Բ. Գ.	Պ. Բ.	Պ. Բ.	Պ. Բ.	Պ. Բ.	Խորէն Վ. Ստեփանէ Մ. Սիմէօնեան Կ. Կոստանեան

5	Երեքշաբաթի	ԲՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ Ուսց. Մ. Սիմէօնեան	”	”	”	”	Ե.	Գ. Տէր Գրիգորեան Վ. Արովեան
”		ԹՈՒՍԱԿԱՆ ՊԼՏՄ. Ուսց. Խորէն Վ. Ստեփանէ	”	”	”	”	Դ.	Վ. Արովեան
		ՏՐԱՄԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ Ուսց. Խորէն Վ. Ստեփանէ	”	”	”	”	Դ.	Մ. Սիմէօնեան
		ԹՈՒՍԻԱՅԻ ԱՇԽԱՐՀ. Ուսց. Վ. Արովեան	”	”	”	”	”	Խ. Վ. Ստեփանէ
		ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ. Ուսց. Կ. Կոստանեան	”	Բ.	”	”	”	Մ. Սիմէօնեան
7	Հինգշաբաթի	ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ Ուսց. Խորէն Վ. Ստեփանէ	”	”	”	”	Դ. Ե.	Գրիգոր Ե. Աղափրեան Վ. Արովեան
8	Ուրբաթ	ՆՈՅՆ	Ա.	Բ.	Գ.	”	”	
9	Շաբաթ	ՏԱՃԿԵԻՆ ԼԵԶՈՒ Ուսց. Գ. Փայլակեան ՆԿԱՐԶՈՒԹԻՒՆ						
		Ուսց. Ա. Սաղինեան ՎԱՅԵԼԶԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ուսց. Մ. Քէրէստեան ԶԱՅՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ուսց. Սահակ Սարկաւազ						Գրիգոր Ե. Աղափրեան Խորէն Վ. Ստեփանէ

Բնական պատմութեան քննութիւնն, որի ուսուցիչն է բժիշկ Գ. Տ. Գըրիգորեանը, պիտի լինի սեպտեմբեր ամսին, դասընթացը ուշ սկսված լինելու պատճառով:

Մայիսի 20ին փառաւոր արժանավայել և հայասեր սրտի համար մխիթարական հանդէսով կատարվեցաւ ազգիս Վեհափառ Հայրապետի Օծման ԺԲ. տարեդարձը: Նախընթաց շաբաթ երեկոյին եկեղեցական սրտառուչ և գեղեցիկ հանդէսով Ս. Աթոռիս միաբանական ուխտը հրաւիրեց իւր աօնելի մեծագործ Հայրապետին ի Ս. եկեղեցին: Երկրորդ օրը առաւօտեան քաղցրանուագ ժամասացութենից յետոյ եկեղեցու երեք անգամ կրկնվող զանգակը իմացրեց միաբանութեանը Սուրբ Հայրապետի համար մաղթանք անելու ժամը: Ամենքը շտապով ժողովեցան և խմբվեցան Վեհարանի առաջ արևմտեան կողմից, մինչդեռ Հայաստանի եկեղեցու մեծանուն Գահակալը — Վեհափառ Ազգապետն իւր Հայրապետական բոլոր փառքով դահլիճի լուսամտից քաղցրութեամբ կակնարկէր իւր սիրելի զաւակներին: Մաղթանքի միջոցին երեք ճառ կարդացվեցաւ, որոնցից առանձին ուշադրութիւն զրաւեց Ճեմարանի աշակերտների կողմից կարդացված սրտաշարժ ճառը իւր բովանդակութեամբ, որ կոստանանք միւսանգամ հրատարակել, Վեհափառ Հայրապետի օրհնութիւնը ստանալով մօտեցան ի համընդ Սուրբ Աջին նախ միաբանական ուխտը, յետոյ Ճեմարանի աշակերտներն իւրեանց ուսուցիչներով, այնուհետև շատ այցելուներ, որոնցից շատերն ևս եկած էին Երևանից, վերջը Վաղարշապատի դպրոցների

օրիորդներ և տղաներ իւրեանց զգայուն ճառերով: Մեր ականջների մէջ դեռ ևս կհնչէին Վեհափառ Հայրապետի իմաստալի առ Ճեմարանի ուսուցիչներն ուղղած անմոռանալի խօսքերը, սրով կխրախուսէր նոցա քրիստոնէական և ազգասիրական հոգով զատտարակել աշակերտներին, որով նոքա մի վսեմ ազգօգուտ պաշտօն կատարած պիտի համարվին: Կէսօրին վանքում վայելուչ ճաշ պատրաստված էր հարիւրաւոր հիւրերի համար, ճաշին ճառախօսեցին սրբ. Սերովբէ Եպիսկոպոսն, սրբ. Եղիազար (որ Երեւանից եկած էր նոյն օրն) և սրբ. Մկրտիչ Արքեպիսկոպոսներն: Ճաշի ժամին նուագածուները կնուագէին և հրացանանաւորներն հրացաններ կարձակէին: Ճեմարանի մէջ ևս պատրաստված էր աշակերտների համար վայելուչ ճաշ, որ կվայելէին աշակերտներն ուրախ երգակցութեամբ, Ճեմարանումն ևս ճաշի միջոցին Խորէն վարդ. Ստեփանէն, սրբ. Անդրէաս Արքեպիսկոպոսի առաջարկութեամբ, Ճեմարանի յարատւութեան բաժակի վերայ քանի մի ջերմ խօսք ասաց, յիշեցնելով աշակերտներին Վեհափառ Կաթողիկոսի գործունէութեան գրչաւոր նպատակը, Ճեմարանի նշանակութիւնը մեր ազգի համար և աշակերտների պարտքերն առհասարակ, որից յետոյ աշակերտների կեցցէներ ի պատիւ Վեհափառ Կաթողիկոսի և Ճեմարանի կղզրդեցնէին ընդարձակ սեղանատունը: Իսկ երեկոյեան վանքի մէջ երաժիշտների խումբը նուագներ կածէր և բազմաթիւ ժողովրդի առաջ հրախաղներն կկատարվէին մինչև 10 ժամ: Այսպէս փառաւոր հանդիսակատարութեամբ վերջացաւ այս տարի մեր մեծագործ Հայրապետի Օծման տարեդարձը: Ս. Էջմիածնի միաբանութեան տօնին ուրախակից գտնվեցան բազմաթիւ հեռաւոր հայրենասէր Հայեր, որոնք հեռագիրներով յայտնեցին գրեթէ ամեն քաղաքից իւրեանց ուրախակցութիւնը Վեհ. Կաթողիկոսին:

Մայիսի 24ին ժամանեց Ս. Էջմիածին, հանքային ջրով բժշկվելու նպատակով արած երկար ճանապարհորդութենից յետոյ դէպի Կ. Պօլիս և հայրենիքը, Սրբազան Վահրամ Եպիսկոպոս Մանկունին:

Մայիսի 27ին Վեհափառ Կաթողիկոսը բարեհաճեց Հայաստանի եկեղեցու օրինադրված շքեղ և հոյակապ հանդիսակատարութեամբ Եպիսկոպոսութեան բարձր աստիճանին արժանացնել Կեսարիայի առաջնորդ Եղիայ Վարդապետին, Զմիւռնայի առաջնորդ Մելքեօնեան Վարդապետ Մուրադեանին, Սեբաստիայի առաջնորդ Պետրոս Վարդապետին, Արաբկերի առաջնորդ Եզնիկ Վարդապետ Ապահունուն և Ղարսի առաջնորդ Գրիգորիս Վարդապետ Աղուանեանին, իսկ Էջմիածնի միաբանութենից Գրիգոր վարդապետ Տէր Մատթէոսեանին, Ներսէս վարդապետին և Գէորգ վարդապետ Աբամէլիքեանին:

Կարեւորագոյնը նորապսակ Եպիսկոպոսներին, որպէս Եկեղեցու հրեշտակներին, որ Առաքեալի խօսքի համեմատ Էբել-դէլ Էբել-Նի-ն Էբել-ն իւրեանց անձներին և իւրեանց հօտերին: Եպիսկոպոսի զխաւոր գործունէութեանը

կվերաբերվին աղօթել, առնելով ուսուցանել, կառավարել և դատել,

Կրթեմամբ չնորապսակ Եպիսկոպոսներին, որոնց Սուրբ Հոգին, Սուրբ Հայրապետիս ձեռնադրութեամբ և աղօթքով, Տէրի արիւնով փրկված Ժողովուրդն հովուելու տեսուչներ կարգեց, որ իւրեանց աղօթքը լինի միշտ հօգոր և մաքուր, վարդապետութիւնն ճշմարիտ սրտաբուղիս և անձին օրինակով, կառավարութիւնն իմաստուն և բարեխնամ և դատաստանն արդար և զթած:

Կրթեմամբ չոր հաւատարիմ լինելով Հայաստանի Եկեղեցուն, Ս. Եղմիածնի Մ. Աթոռիս և Հայրապետութեանը պատրաստ գտնվին միշտ և ամեն տեղ զնելու իւրեանց անձն իւրեանց հօտի վերայ, կրթեմամբ չոր աստուածային ողորմութիւնն առաջնորդէ և ուղեկցէ նորապսակ Սրբազան Եպիսկոպոսներին իւրեանց կեանքի ամեն օրեր, Զօրութեան գաւազանը թող շնորհէ նոցա Տէրը Սիօնից, որի նշանակ թող լինի Հայրապետից յանձնված գաւազանը: